

Koldingbogen

ÅRSTAL:	1990
FORFATTER:	Orla Nielsen
TITEL:	En mand – et blad – et trykkeri: Konrad Jørgensens Bogtrykkeri fra 1878 til 1986.
KORT RESUME:	Konrad Jørgensens bogtrykkeri og bogbinderi og markante ledere og medarbejdere.

En mand – et blad – et trykkeri

Konrad Jørgensens Bogtrykkeri fra 1878 til 1986

Af Orla Nielsen

»Hvor jeg arbejder? I Konrad Jørgensens Bogtrykkeri.« »Nåh, ved Højskolebladet!«

Et ordskifte som dette kunne man opleve i 50'erne, men i dag kan det virke uforståeligt for de fleste. Kolding havde dengang fire lokale aviser, hvoraf det socialdemokratiske »Tidens Tegn« og det radikale »Venstrebladet« med redaktioner i henholdsvis Søndergade og Jernbanegade for længst er ramt af bladdøden. Og så var der altså »Højskolebladet«, som for hovedparten af koldingenserne ikke spillede nogen rolle, men som på landsplan var et vigtigt talerør i den grundtvigske bevægelse.

Konrad Jørgensens Bogtrykkeri gav gennem 108 år brød på bordet til et stort antal familier. En virksomhed uden jubilæumsskrifter og med kun sparsom annoncering. Måske af sparehensyn, men nok også fordi kvalitet i arbejdet i sig selv var reklame – man klarede sig i vid udstrækning med mund-til-øre metoden.

At koble navnet på et blad og navnet på et trykkeri sammen var egentlig ikke overraskende. Dels var der den sparsomme annoncering, og dels fik man i øjenhøjde på gåtur gennem Slotsgade kik på navnet »Højskolebladet« til venstre for indgangen til forhuset, mens trykkeriets navn fandtes længere oppe på bygningen, og i en smal gade kikker man sjældent højt. Dengang faldt øjnene nemmere på vinduerne hos tobakshandler N.C. Nielsen, Lindtners kjoleforretning, Bernhard Lauritsens slagterbutik samt en lille, lækker chokoladebutik og Svarres Antikvariat og Frimærkehandel. Realiteten var også, at bladet havde været udgangspunkt for trykkeriets oprettelse.

En mand med lærerblod

I 1874 kom en 25-årig mand til Kolding med aftale om at vikariere på Kolding Folkeblad for redaktør Enevold Sørensen (1850-1920), der skulle aftjene sin værnepligt. Avisen var tre år tidligere startet af venstremanden Chresten Berg (1829-1891).

Den unge tilflytter var ikke sporet til at gå journalistvejen eller være aktiv i den politiske verden – eller klare et job som virksomhedsleder, men vi skal her se et eksempel på tilværelsens uransagelighed. Manden hed Konrad Jørgensen og var søn af en stillfærdig, men aktiv og inspirerende lærer, Peter Michael Jørgensen, der på Falster og Århusegnen var en banebryder for folkelig og kirkelig vækkelse. Sønnen skulle gerne følge faders vilje og fodspor og kom derfor på højskole hos Christen Kold og blev friskolelærer i Måle på Fyn, herfra til Askov, hvor han efter højskoleophold også kom til at virke som friskole- og højskolelærer og blev en nær ven af to af sine lærere fra højskolen, Ludvig Schrøder og Heinrich Nutzhorn.

Opholdet i Askov kom til at påvirke hans livsbane, men helt anderledes end ventet af forældrene. Konrad Jørgensen ramtes af et halsonde og kunne ikke fortsætte lærergerningen, der ellers efter al sandsynlighed ville kunne have ført til en stilling som højskoleforstander, men han var grebet af det grundtvigske livssyn og fik i stedet chancen til at virke for dette ved at give det et talerør.

Manden uden ansigt

Konrad Jørgensen (1849-1921) var en overraskelsesnes

Redaktør Konrad Jørgensen og hans hustru Maren Jørgensen.

mand. To år efter at han var kommet til Kolding, havde han stiftet et nyt blad »Højskolebladet«, og i 1878 åbnede han eget trykkeri.

Som bladmand blev han landskendt for sin tolerante holdning over for alle grundvigske tanker. Der var ganske vist ikke så store forskelle ved bladets start, men det blev der i de følgende årtier. Hans tolerance fik en af hans kritiske debattører til at udråbe ham som »Manden uden ansigt«. I dag kan man se, at det var en hård og urimelig anklage over for en mand, der både skrev og talte engageret om moralske, religiøse og so-

cialle strømninger i tiden. Han forstod at gøre sit ugentlige blad aktuelt og fik betydende personer til at levere bidrag til spalterne. Han lod mange komme til orde som den kloge mand, der finder det frugtbart at lytte til meninger hos anderledes tænkende.

Konrad Jørgensen overraskede ved det ene øjeblik at være en stille mand, der spadserede i byen eller sad og skrev på kontoret i Slotsgade og det næste øjeblik at være med til at tage beslutninger i Kolding Folkebank, hvor han var bestyrelsesmedlem, eller som formand for Højskolehjemmet eller som medstifter af og formand for Dansk Højskoleforening.

Endnu mere overraskende var, at han i sin redaktørtid også havde energi til i otte år, fra 1886 til 1894, at være medlem af Landstinget, opstillet for Venstre. En samtidig koldingenser har skrevet, at det var »maaske ikke helt efter hans eget Hoved«. Antagelig havde han bøjet sig for et vist pres fra personer i højskolebevægelsen.

Umiddelbart før denne periode i hans tilværelse var Konrad Jørgensen nær ved at gøre »Højskolebladet« til et dagblad. Baggrunden var et stort tre-dages møde i Askov i august 1881, som mandede ud i fremsættelsen af en række kirkelige frihedskrav, hvilket medførte mange indlæg i bladet. Redaktøren besluttede at udsende det to gange om ugen, lidt senere blev det til tre numre om ugen, og i den tid førtes bladets mest langvarige og mest opsigtvækkende debat. Men det blev nok en del læsere for meget, og fra marts 1885 blev det atter til et egentligt ugeblad.

Nej, ansigtsløs var Konrad Jørgensen sandelig ikke. Han kæmpede for sin holdning, tog initiativer og samarbejdede på mange fronter. Eksempelvis var han en af initiativtagerne til oprettelse af en læsestue i Kolding, der blev sammenlagt med det kommunale folkebibliotek i Skolegade. Læsestuen fik i 1905 lokaler på førstesalen i forhuset i Slotsgade, som Konrad Jørgensen før århundredskiftet havde købt, og fem år efter flyttedes læsestuen til større forhold i Rendebanen 10.

Først et blad

Det tidsbegrænsede vikariat på Kolding Folkeblad, som dengang bestod af fire små sider, udløb ved Enevold Sørensens hjemkomst fra militæret, og den nu 27-årige Konrad Jørgensen befandt sig i Kolding med et vældigt gå-på-mod, uden arbejde og uden særlig mulighed for engagement i en lille østjysk by, der med sine 6500 indbyggere var præget af håndværk, handel, skibsfart og begyndende industri.

Konrad Jørgensen vidste imidlertid, at tre unge kandidater havde udgivet »Nordisk Højskoleblad«, som efter en kort levetid kuldsejlede, og han fik da den tanke, at der måske kunne være større chance for et blad, der samlede sig om den danske folkehøjskole. Planen blev luftet for vennerne i Askov, mødtes med opmuntring og støttedes især af Ludvig Schrøder. I perioden som redaktør på Folkebladet havde Konrad Jørgensen afsløret store journalistiske evner, og han havde mod til at gå i gang efter en aftale om trykning hos Folkebladet.

Den 7. april 1876 udkom da det første nummer af »Højskolebladet«, en nyskabelse i den danske bladverden, et ugentligt tidsskrift med artikler og debat. Det trådte frem som et ungdomsblad, stilet til højskoleungdommen, der var kommet ind i en strøm, som i forvejen også havde grebet de ældre eller samtidig ført dem med sig – en nyvakt følelse og interesse for Danmarks historie, for det sønderjyske, det nordiske og det historisk-poetiske, båret frem af digterpræsten Grundtvigs tanker og påvirket af begivenheder i århundredets midte, den politiske frihedsbevægelse og demokratiske fremskridt.

Det var i en gennembrudstid, »Højskolebladet« så dagens lys. Men der var på markedet andre trykte medier, som fortalte om gennembruddet, enkelte dagblade havde øje for bevægelsen og åbnede deres spalter, og i forvejen eksisterede Sofus Høgsbros glimrende »Dansk Folketidende«. Set med nutidens øjne er det

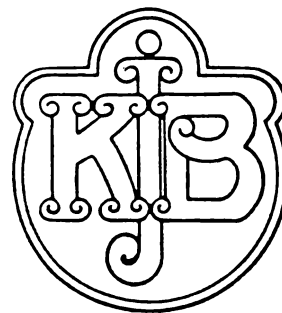
imponerende, at Konrad Jørgensen i den situation kunne slå igennem med sit lille otte-siders blad. Forklaringen må være dels hans evne til at skrive forståeligt og fængende og dels hans sans for at knytte gode skribenter til sit blad. Allerede fra første nummer optrådte højskoleforstander Ludvig Schrøder som bladets hovedskribent.

Meget nyt skete i 1870'erne, f.eks. efterårsmøderne, som kunne give de ældre noget af det samme, som de unge fik på højskolerne. Konrad Jørgensen tog jævnligt selv ud og refererede sådanne og knyttede derved bånd til mange mennesker, foruden at han dermed gjorde bladet levende og aktuelt.

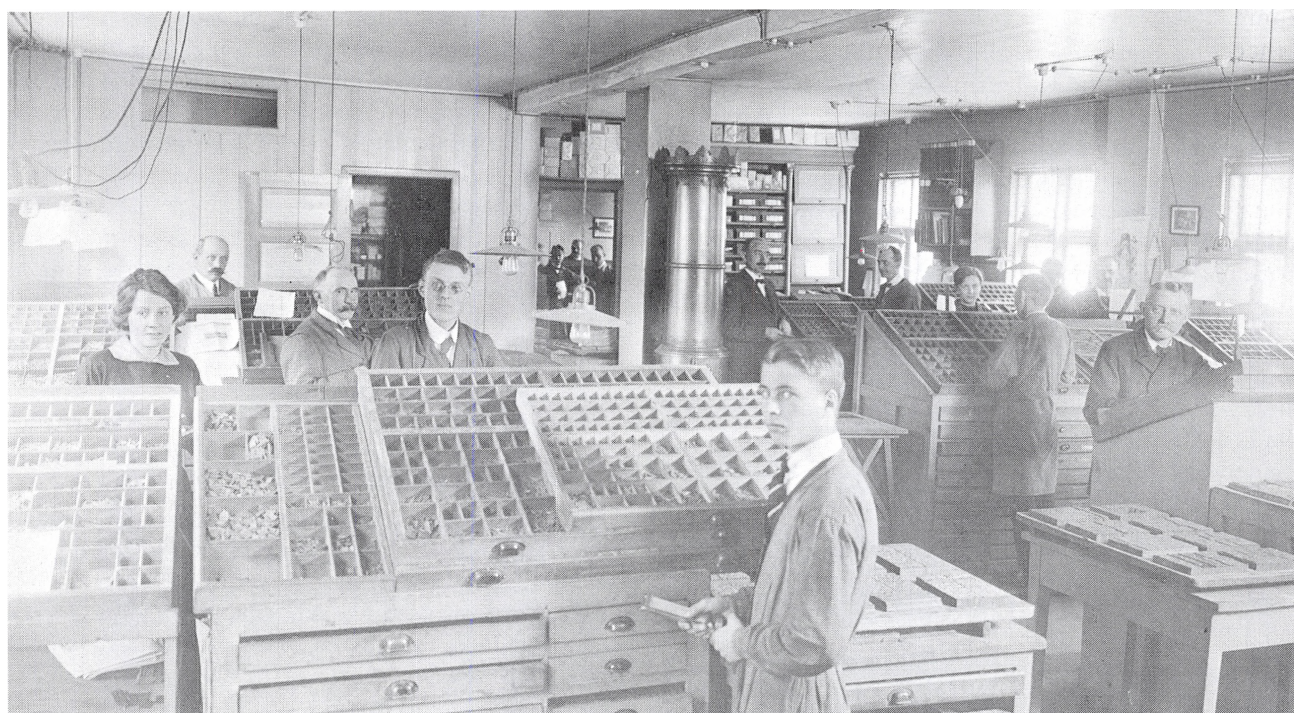
... og så et trykkeri

»Højskolebladet« blev ovenud godt modtaget, og allerede i dets anden årgang kom oplaget op på 1500. Hver fredag blev det ventet af mange flere læsere.

Konrad Jørgensen fik på baggrund af denne succes lyst til at få eget trykkeri, skønt det var småt med

Firmaets bomærke er tegnet af en københavnsk bogtrykker ved navn Dyva i begyndelsen af 1920'erne.

Interiør fra håndsetteriet ca. 1920. I baggrunden skimtes det tekniske personale ved »Kolding Socialdemokrat«, der blev sat og trykt hos Konrad Jørgensens Bogtrykkeri i årene 1908-30.

penge, men ved hjælp af lån fik han købt blyskrifter og en trykmaskine og lejede i 1878, to år efter bladets start, lokaler i Katrinegade.

Den nyetablerede bogtrykker foretog et uvurderligt valg, da han som sin allerførste håndsetter ansatte den helt unge Martin Schjern, der i lærlingetiden på Kolding Folkeblad havde været med til at sætte »Højskolebladet«. Han blev selv en enestående læremester.

En anden af de dygtige typografer fra den første tid var Peter Hvidtfeldt (1861-1945), der var respekteret, også for sin aktivitet i arbejderbevægelsen. Han tog i 1886 initiativet til stiftelse af Koldingafdelingen af So-

cialdemokratisk Forbund og Arbejdernes Fællesorganisation.

Efter tre år i Katrinegade, hvor det også lykkedes at få andre indtægtsgivende tryk opgaver, lejede Konrad Jørgensen ejendommen Slotsgade 6 til bolig og kontor og en bagbygning til de tekniske afdelinger.

Økonomisk var det trangt i begyndelsen for den unge redaktør, bladudgiver og bogtrykker. Med mellemrum måtte han have lån, banken havde tillid til ham, fordi han ikke flottede sig for lånte penge. En samtidig ven af bladet har fortalt (til senere redaktør Helge Skovmand), at man i bladets begyndelsestid

kunne møde Konrad Jørgensen »med fødderne stikende ud af skoene og tærne ud af strømperne«. Men han holdt humøret oppe under de trange kår.

Typografernes arbejdsforhold

På den tid var lønnen for typografer fastsat som en præstationsløn, og i en sættertarif, der blev oprettet den 30. marts 1884 mellem Foreningen af Danske Bogtrykkere og Den Typografiske Forening, kan man se, at prisen for sats var 29 øre for skriftarten fraktur og 31 øre for antikva pr. 1.000 bogstaver. For værker i fremmedsprog skulle der betales 15% mere.

Arbejdstiden var 60 timer om ugen. »10 reelle timer daglig«, står der i tariffen, og de skulle falde inden for tidsrummet kl. 7 morgen til kl. 9 aften. Regelmæssigt søn- og helligdagsarbejde måtte ikke foregå, men forlangte arbejdsgiveren det, skulle timelønnen forøges med 50%. Ved forsømmelse eller nedsat præstation kom sætteren i vanskeligheder. I tariffen kan læses: »Har en sætter i Ugens Løb uden begrundet Undskyldning forsømt én eller flere Arbejdstimer og ikke præsteret mindst 60.000 Bogstaver eller andet Arbejde, svarende til disses Værdi, bøder han i første Tilfælde med 40 øre for hver Time (en halv Time regnes ikke, men over en halv Time regnes for en hel), og i sidste Tilfælde har han intet Krav på Opsigelsesfrist«. Normalt var opsigelsesfristen otte dage gensidigt, og opsigelse kunne kun ske en lørdag.

I hvert enkelt trykkeri skulle findes en »Husorden«, der indeholdt bestemmelser om pauser for nydelse af spise- og drikkevarer, om tobaksrygning o.s.v.

Lærling i 20'erne

Konrad Jørgensens førstansatte typograf, Martin Schjern, var stadig i 20'erne en uundværlig læremester for læredrengene. Sættekassens mange rum med de løse typer kunne godt tage pusten fra selv den mest

interesserede knægt, men læremesteren havde årenes erfaring i at hjælpe den ny på vej. En nu pensioneret maskinsætter fortæller, at lærlingen den første lange tid stod ved siden af den erfarne håndværker og »lærte kassen«, det vil sige, hvor de enkelte typer lå, og det skulle han kunne i blinde. En dag syntes mester, at drengen havde den nødvendige færdighed, så blev han rykket ud og fik sin egen sættekasse og sin »egen gade«. Nu kunne han arbejde selvstændigt med pålagte opgaver, men stadig under et vist tilsyn.

I 1921-22 havde firmaet anskaffet en tysk sættemaskine, en Lino Type, og 6-7 år senere blev indkøbt nummer to af samme slags. Det medførte en kapacitetsforøgelse især for tryksager, der krævede hurtig levering. Schjern selv tog sig af håndsætning af »Højskolebladet«, som med tiden var udvidet med et stort tillæg med annoncer fra højskoler, fra møder og om stillinger for piger og karle.

Godt et år efter at svendebrevet var erhvervet (1927)

Vestsiden af Slotsgade set fra syd 1966. Ved den enlige bil lå forhuset og indgangen til Konrad Jørgensens Bogtrykkeri. Porten i billedets midte førte ind bag de gamle huse til bogbinderibygningen, der var opført i 1940. Foto: Erling Fuglsang

fik den unge håndsætter tilbudt job som maskinsætter, og han sprang til dels af interesse og dels ved chancen for at få en større indtjening. Lønnen for en nyudlært håndsætter var 67 kr., men som maskinsætter fik han 90 kr. på grund af forlægning, hvilket vil sige opdelt eller unormal arbejdstid. Der var nu tre typografer til at

betjene to sættemaskiner, og som den yngste måtte han tage den dårligste arbejdstid, der var opdelt i tre perioder, kl. 7-9, kl. 12-15 og kl. 16-19.

Det var vel en streng arbejdstid, men det var en flot løn i begyndelsen af 30'erne, hvor 15 kr. var nok til husholdningspenge, og skatten var lille.

Personalebillede ca. 1924, taget i trykkeriets gård i april eller maj. Længst til højre bag manden med den rundpullede hat står den ene af indehaverne, bogtrykker Ludvig Fuglsang og bag ham medindehaveren Peter Rasmussen.

Tidligt et bogbinderi

De fleste bogtrykkerier sender deres brochurer, hefter, foldere, bøger m.m. til bogbinderier, som tager sig af falsning, hæftning, limning og beskæring alt efter produkternes art, men Konrad Jørgensen oprettede tidligt et værksted, der blev det første tilknyttet en grafisk virksomhed i Kolding. Hvornår oplyser ingen kilde præcist om, men det må være sket i 1880'erne, hvor Konrad Jørgensen forsøgte sig som forlægger i ulige konkurrence med de københavnske forlag, og hvor meget tyder på, at en bogbinder ved navn J. Rosendahl var ansat sammen med nogle piger. Han forlod Konrad Jørgensens Bogtrykkeri lige efter århundredskiftet og etablerede eget bogbinderi.

Hos Konrad Jørgensens Bogtrykkeri var bogbinderiet i fuld gang, da bogbinder Henrik Meyer blev ansat i 1904 efter udstået læretid og nogle år som svend i et af byens små bogbinderier. Han fik hurtigt en ledende rolle på værkstedet, der må have beskæftiget yderligere en svend og 2-4 piger. I det næste årti avancerede Meyer til værkfører, da personalet udvidedes med en svend og i 1923 med endnu en svend, som havde lært hos bogbindermester Theodor Larsen i samme gade som trykkeriet. Siden bestod personalet normalt af 3-4 bogbindere og 6-8 ikke-faglærte, men tillærte piger, kaldet bogbindersker.

Værkfører Meyer var en håndværker af den gamle, solide type, renlig og pertentlig, venlig og omgængelig, sjældent forfaldt han til mundtlig at korrekse nogen, men ingen tvivlede på hans mishag, for han kunne stille sig stiv op og stirre på den formastelige nogle sekunder, der følte som minutter, og så svaje væk med en »bebrejdende armbevægelse«. Ofte stod han om morgenen inde i et lille materialerum og foretog gymnastiske øvelser til en vis moro for personalet – først en del år senere forstod man betydningen af at få bentøjet opvarmet, da der i andre virksomheder indførtes pausegymnastik.

Bogbinderiets personale i 1954, til venstre værkfører Henrik Meyer, ved døren artiklens forfatter og forrest til højre bogbinderne Niels Hansen og Frode Dahl Kristensen.

I 1954 opnåede Henrik Meyer sit 50 års jubilæum og ønskede at gå på pension. På selve mærkedagen fik han ved bogtrykker Ludvig Fulgsangs initiativ tildelt en fortjenstmedalje for lang og tro tjeneste hos samme arbejdsgiver.

Indtil 1940 lå bogbinderiet i en bagbygning under håndsætteriet, hvor pladsforholdene blev mere og mere trange i takt med stigende arbejde fra trykkeriet og kunder udefra. En stor to-etages bygning med fuld kælder opførtes, bogbinderiet rykkede ind i stueetagen, mens kælder og førstesal i første omgang anvendtes til papir- og paplager. Sammenlignet med de tekniske afdelinger fik bogbinderiet det mest tidssvarende arbejdslokale, hvor lange, gennemgående arbejdsborde stod langs vinduesvæggene, og alle maskiner var fastnaglet til gulvet mellem bordene.

Ligesom en række andre håndværkere havde bogbinderne eget håndværktøj. De anskaffede selv knive, sakse, hamre, falseben og syle, som de købte hos handelsrejsende. Virksomheden bekostede dog slibning enten hos sliberiet i Låsbygade eller hos de omrejsende

skærslibere, der ligesom gårdmusikanterne var oplivende momenter på en lang arbejdsdag. Hver bogbinde var tildelt en limpotte og to pensler, som skulle være godt slidte, før de kunne udskiftes. Svendene tilberedte selv lim - limplader sættes i en spand koldt vand natten over og var så næste dag bløde nok til at kunne smelte i limpotten. Også klister var selvgjort, men i perioder med stort forbrug hjemtoges færdigt klister i tønder.

Helge Skovmand

Redaktørposten ved »Højskolebladet« blev de første 82 år besat inden for Konrad Jørgensens familie, for han overdrog den nemlig efter 12 års forløb (1888) til sin brorsøn Karl Jørgensen. Han passede hvervet, til han i 1903 døde af lungetuberkulose.

En anden nevø, Helge Skovmand (1883-1979) tiltrådte i 1903 i en alder af 20 år som redaktionssekretær og overtog fem år senere redaktørstolen, som han besad i et halvt århundrede. Konrad Jørgensen redigerede selv i årene 1903-08.

Helge Skovmand var som sin onkel helhjertet grundtvigianer, og den 8. oktober 1941 blev han ordineret som præst og virkede som frimenighedspræst for en kreds af grundtvigianere, indtil bortrejse fra Kolding i 1969. Gudstjenesten blev for det meste holdt i Højskolehjemmet.

Han var meget stille og indadvendt. Det var i al fald det indtryk, man fik af ham i bogbinderiet, når han lindede døren for at undersøge, om der skulle være nogle eksemplarer af bladets nye nummer færdige ved skæremaskinen - ellers ville han komme lidt senere. Meget sagde han ikke. Det følte, som gik han i en anden verden, hvor lugten af lim, klister og papirstøv dårligt kunne forenes med hans forfinede næse, og hvor støjen fra hæfte- og skæremaskiner og bankende bogbinderhamre klang generende og meget fremmed for hans musikalske ører.

Fra 1926 og til sin fratræden i 1958 var Helge Skovmand medejer af bladet sammen med Valentin Schmidt, der vel mest virkede som forretningsfører.

Ved Skovmands fratræden tiltrådte folketingsmand Poul Dam som redaktør, og siden fik bladet skiftende ledere.

Lærling under besættelsen

En trykker, som kom i lære i 1939, erindrer forholdene som meget patriarkalske. Han skulle sige De til ledelsen og svendene, og den første dag gik han høfligt rundt og gav hånd til alle, hvilket forundrede svendene, men det lå i hans opdragelse. Inden den store dag havde drengen med forældrenes hjælp købt en blå kedeldragt, der var så stiv, at den næsten ikke var til at bevæge sig i.

Arbejdstiden var fra 7.30 til 17 og dernæst undervisning på Teknisk Skole fem dage om ugen fra 19 til 21,

Et kig ind i maskinsættet, 1946. Manden ved tastaturet er maskinsætter Otto Larsen.

dog fra kl. 18, når der var maskinpasning, og det omfattede trykning på en fluesmækker, vel at mærke uden motor. Lærlingene skulle på skift anvende benkraft på en pedal.

Dagen på arbejdspladsen var dengang afbrudt af halvanden times middagspause. Hjemmenes tradition var varm mad midt på dagen. De allerfleste hustruer og mødre var hjemmegående og havde måltidet parat ved godt 12-tiden, hvor skoler og virksomheder havde middagslukning.

Målt med nutidens målestok var flere ting på arbejdspladserne ret primitive, også hos Konrad Jørgensens Bogtrykkeri. I gården fandtes tre lokummer, et for typograferne, et for bogbinderiet og et for kontorpersonalet, og nøgler til dem hang i de forskellige afdelinger.

I gården stod også et stort træskur til opbevaring af tørv, og i porten under håndsætteriet fandtes en vældig papirpresse til affaldspapir (makulatur) fra trykkeriet og fra bogbinderiets skæremaskiner. Ved at omspænde jernbånd blev papiret til baller, og når der var nok til et vognlæs, bestilte man en vognmand til at køre ballerne ud til Grau i Låsbygade. Konrad Jørgensens Bogtrykkeri havde kun en trækvogn, og først et godt stykke ind i 1950'erne anskaffedes en varebil.

En af lærlingens vigtigste opgaver var afvaskning af valser fra trykmaskinerne, og det foregik hver eneste dag lige op til fyraften med en effektiv væske, en blanding af petroleum, benzin og stenkulsnafta. Det var hårdt ved huden, og trykkeren har da også i dag ar på armene. Han skulle daglig tage sig af tilretning af klicheer, og under rensning stod han i »en hørm af klor«. Det var svært at få hænderne rene. Mest effektiv var citron eller appelsin. Personlig rengøring var noget af et problem i de år. Trykkeriafdelingen havde kun én koldtvandshane, varmt vand var et fjernt ønske.

Læretiden strakte sig over fem år med en begyndelsesløn på fem kr. om ugen, og han var en såkaldt »utidig lærling«, det vil sige, at han det første år ikke havde

Håndsætternes frokost nytårsaften 1954 i Konrad Jørgensens Bogtrykkeri.

krav på ferie, og i øvrigt havde svendene førsteret på ferie, så han måtte pænt affinde sig med ferier uden for normale perioder. Lærlingen betragtede de udlærte som »meget selvstændige herrer«, der benyttede drengene til at bære papir, forme m.m., »alt det beskidte arbejde«, som trykkerne helst selv ville være fri for. Konrad Jørgensens Bogtrykkeri havde ingen trykkeriarbejdere.

Maskinparken bestod i de år af bl.a. en stor engelsk to-tur, tre hurtigpresser, to danske Eickhoff-maskiner og en diegel. Trykkeriet havde fire pålæggersker og to elever til hjælp ved trykmaskinerne og til forefaldende arbejde. En stor falsemaskine, der blev betjent af bogbinderiets piger, havde i mange år sin plads i trykkeriet, men fik sidst i 1950'erne eget rum lige ved bogbinderiet.

Nye indehavere

I 1920 solgte Konrad Jørgensen – han var da 71 år –

bogtrykkeriet til to af sine betroede medarbejdere, faktor Peter Rasmussen og bogholder Ludvig Fuglsang. Virksomheden havde på det tidspunkt et halv hundrede ansatte og en masse faste kunder.

De nye indehavere havde begge lært faget ved Schjern.

Peter Rasmussen (1876-1929) stammede fra Møsvrå i Almind Sogn og kom i lære som 15-årig, hvorefter han var elev på Askov Højskole, og siden arbejdede han et par år som typograf i Nykøbing Falster, Næstved og København. Hjemegnen trak imidlertid, og i 1902 var han genansat og blev nogle år senere forfremmet til faktor efter H.P. Warberg.

Som 30-årig kom Peter Rasmussen ind i Kolding Byråd på den socialdemokratiske liste og beholdt sit mandat i årene 1906-21, var så ude en periode, men atter byrådsmedlem fra 1925 til sin død i 1929. I 1914 var han meget tæt på at blive borgmester, men blev besejret med to stemmer af venstremanden Edvard Lau. Peter Rasmussen var medstifter af Brugsforeningen for Kolding og Omegn, og som mangeårig formand for Kolding Afholdsforening satte han, efter at være blevet medindehaver, en ære i at fremvise en ædruelig arbejdsplads. Ferien var dengang på en uge, og de ansatte fik to dages ekstra ferie ved at undlade at drikke i arbejdstiden.

Ludvig Fuglsang (1882-1973) var født i Haderslev i en skomagerfamilie, som i 1889 flyttede til Kolding. Her fik han således sin skolegang og kom derefter i typograflære i Konrad Jørgensens Bogtrykkeri. Som nyudlært drog han på valsen, var to sæsoner elev på Askov Højskole og arbejdede på trykkerier i København og Odense, til han som 25-årig (1907) også vendte tilbage til lærestedet, hvor han nogle år passede det typografiske job og dernæst udnævntes til bogholder og forretningsfører for bogtrykkeriafdelingen.

Ligesom Peter Rasmussen var han aktiv i sin fritid, men på helt andre områder. Han var en lang årrække formand for Kolding Ungdomssamfund, der var en

ungdomsforening i tilslutning til Kolding Højskoleforening, som han også var formand for i en årrække. Gennem 35 år virkede han som formand for Sankt Nikolaj Sogns menighedsråd, valgt på den grundtvigske liste, og et åremål fra 1934 var han tillige kirkeværge.

Da Peter Rasmussen døde i 1929 fortsatte Ludvig Fuglsang som eneindehaver i 17 år, men ramtes af sygdom og besluttede at gøre sin ældste søn, Erling Fuglsang, til medansvarlig for virksomheden fra 1936. Sønnen var 26 år, og det blev snart almindeligt blandt ansatte at omtale far og søn som senior og junior. Disse betegnelser holdt sig længe, selv efter juniors 70-års fødselsdag!

Fuglsang senior havde konstateret, at personalet var stabilt, og ret tidligt indførte han julegratiale, der bestod i en ekstra ugeløn. Han var også mand for at skabe en slags kildeskat efter aftale med det lokale skattevæsen i begyndelsen af 1950'erne, hvorefter de ansatte fik deres skat trukket over 40 uger i lige store dele og fik ubeskåret ugeløn i julemåneden, ved ferier og op til alle helligdage.

Den sidste generation

Erling Fuglsang (f. 1910), i daglig omtale junior, var den eneste ægte koldinger blandt lederne af Konrad Jørgensens Bogtrykkeri. Han kom i typograflære i 1925 og nåede lige af få sin lærdom hos Martin Schjern inden dennes død. Efter læretiden tog han i 1930 en vinter på Askov Højskole og tog derefter på studierejser til Tyskland, bl.a. Frankfurt og Leipzig. Derved var han rustet til at virke i faderens firma, først i de tekniske afdelinger og ret snart som medansvarlig i de tilrettelæggende funktioner.

Fuglsang juniors interesser for højskolesagen og kirken var næsten arveligt betingede, og han blev da også en årrække formand for Kolding Højskoleforening, for Sankt Nikolaj Sogns Menighedsråd, og Fællesmenighedsrådet. Trekantområdets Bogtrykkerforening

Personalet blev i maj 1954 samlet til dette foto i gården foran trykkeriafdelingen. Trappen førte op til maskinsættet. Mændene på første række er fra højre faktor Alfred Jørgensen, bogtrykker Ludvig Fuglsang, bogtrykker Erling Fuglsang, værkfører Henrik Meyer og dennes efterfølger, bogbinder Rasmussen.

har høstet gavn af hans indsats i bestyrelsen, og endvidere fik han sæde i bestyrelsen for Kolding Folkebank (senere Aktivbanken).

I 1959 omdannedes Konrad Jørgensens Bogtrykkeri til et familieaktieselskab, hvor aktionærerne blev

Ludvig Fuglsang og Erling Fuglsang samt dennes to brødre, Finn og Leif Fuglsang.

Sidst i 1960'erne havde man foretaget en omfattende udvidelse. Seks gamle huse langs Slotsgade blev nedrevet, og der opførtes en ny bygning i vinkel med

den tidligere bogbinderibygning. Efterfølgende rokeredes med afdelinger og kontorer. Alle nedrevne huse havde stået tomme i mange år på nær et, hvor Svarre drev antikvariat og frimærkehandel, og han fik så butik i det gamle forhus.

I 1970'erne investeredes i ny teknik. Blyet og de traditionelle trykmaskiner var ved at blive overhalet af fotosats og offset. I løbet af nogle år realiseredes omstillingen, og Konrad Jørgensens Bogtrykkeri blev i 1978 en tryktechnisk avanceret virksomhed klar til kundernes forandrede krav.

Mange arter opgaver

Fra den spæde start af trykkeriet i 1878 reklamerede Konrad Jørgensen med alle slags bogtrykarbejde som bl.a. foreningslove, sange, programmer, visit- og forlovelseskort, bøger, tidsskrifter, menukort, merkantilt accidensarbejde »saavel i Sort som i Kulør« og som specialitet: Philipsens Normalregnskab samt Skema og Blanketter for Andelsmælkerier.

Han påtog sig trykning af »Socialdemokratisk Ugeblad«, der begyndte at udkomme den 3. oktober 1897, men 1. januar 1899 blev ændret til dagbladet Kolding Social-Demokrat med trykkested i Esbjerg. Fra 1. oktober 1908 overgik det atter til Konrad Jørgensens Bogtrykkeri, indtil det i 1930 fik eget trykkeri i Søndergade. En gruppe typografer flyttede med til den ny arbejdsplads, hvor avisen senere fik navnet »Tidens Tegn«.

1906 overtog Konrad Jørgensens Bogtrykkeri trykningen af Vejle Amts Årbog. Her tryktes også i 1910 P. Eliassens: Kolding fra Middelalder til Nutid.

Vejle Amts Årbog blev en fast årlig opgave og kunne sættes på hylden sammen med masser af andre lokale bøger, sognehistorier m.v. og eksempelvis en slægtshistorie skrevet af dr. Gustav Lind, manden bag skabelsen af Kunstmuseet Trapholt.

Konrad Jørgensens Bogtrykkeri havde i århundre-

dets begyndelse opnået anerkendelse for kvalitetsmæssig bogtryk, opgaver strømmede til, og i det andet årti kappedes landets højskoler om at få deres årsskrifter trykt der. På et tidspunkt skulle op til 22 årsskrifter igennem trykkeri og bogbinderi i årets sidste måneder. Det medførte overarbejde og flere penge, men sætteriet kunne i 1930'erne og 1940'erne ikke følge med, og det gav 3-4 ugers arbejde til ledige typografer.

Slotsgades vestside set fra nord (Jernbanegade) i foråret 1964. Til højre trykkeriets forhus, hvor Konrad Jørgensen i sin tid boede på 1. sal. Foto: Frode Dahl Kristensen

I november-december skulle der samtidig laves 12.000 eksemplarer af et julehefte ved navn »Julegranen«.

Fra 1927 udkom hver uge »Dansk Børneblad«, som redigeredes af skolemanden Holger Skovmand, Løgumkloster.

Fra et ikke nærmere kendt årstal udkom ligeledes hver uge »Uddelerbladet«, der i en meget lang årrække redigeredes af brugsforeningsmanden August Milling og i årene 1963-70 af to journalister, brødrene Gunnar Martin og Orla Nielsen, senere mere styret af Danmarks Uddelerforening.

Blandt andet fast arbejde var Kolding Folkebanks checkhefter, som blev håndnummereret i bogbinderiet og fra dag til dag lå frit fremme på et arbejdsbord, uden at nogen forgreb sig. Fast var også kontrolhefter i folioformat til landboforeningerne og præmieskilte til en række af landets dyrskuer – ved de forskellige farver kunne man på afstand se, hvordan de stakkels dyr var placeret i bedømmelsen.

Konrad Jørgensens Bogtrykkeri var en lang årrække udgiver af »Kolding Vejviser« og trykte f.eks. »Kolding under Besættelsen«, »Koldingstudenter« og fra 1974 »Koldingbogen«. Ingen kan sige, hvorfor så højskoleminded en virksomhed ikke kom til at trykke »Højskolesangbogen«, men til gengæld stod man for den blå »Arvesølv«, der kom i store oplag og som udgivere havde bl.a. Koldings kendte skolemand og kordirigent Mathias Christensen og førstelærer N.E. Probst, Nørre Bjert.

Arnestedet forladt

Den 1. januar 1986 blev Konrad Jørgensens Bogtrykkeri A/S solgt til A/S Sys-Con Softwarecenter, der i august samme år flyttede alle maskiner og inventar til Virkelyst i Bramdrupdam og et par måneder efter foretog en sammenlægning med Midtjysk Bogtryk i Grindsted under et nyt navn.

Bogbinderiets maskiner m.v. var solgt til en af de an-

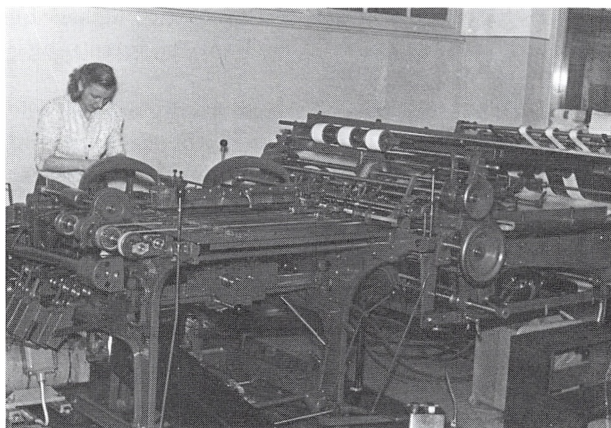

Foto fra sidst i 50'erne af falsemaskine, der her betjenes af bogbinderske Else Jepsen. Foto: Frode Dahl Kristensen.

satte, bogbinder Bent Laursen, som forventede at blive på stedet en rum tid, men nye ejere havde andre planer, og Laursen måtte med kort varsel rykke ud til lejede lokaler på Platinvej, hvor cementgulvet i en værkstedsbygning knap var tør, da maskinerne skulle på plads.

Inden Konrad Jørgensens Bogtrykkeri opløstes, indtraf flere begivenheder på bladfronten. I begyndelsen af 1960'erne stoppede »Dansk Børneblad« efter ca. 35 år. Det kunne ikke længere klare sig i konkurrencen med nye smarte blade og tegneserier.

Midt i 1970'erne fik »Højskolebladet«, der siden 1920 havde været selvejende, økonomiske problemer, og det forlod sit arnested, da ejerne traf aftale med et trykkeri i Odense. Krisen blev overvundet, og bladet kører nu i sin 115. årgang med Else-Marie Boyhus som redaktør. Det betegnes som Danmarks ældste kulturtidsskrift, og under det gamle, men typografisk ændrede navn præsenteres det som et tidsskrift for politik, litteratur, kunst, skole og kirke.

Parkeringsgården til Konrad Jørgensens Bogtryk-

keri blev for et par år siden omdannet til Lilletorv og bygningerne totalt ændret til en bank, en forretnings-
ejendom og Den blå Cafe.

Med lidt held og fantasi kan man muligvis høre lyde fra fortiden, når man sidder i cafeen, for på dens grund lå indtil 1939 en gammel lagerbygning, som tidligere havde været anvendt af Kolding og Omegns Foderstof-forening. Hører man en piben, er det måske fra efterkommeren af en af de rotter, som Niels Bertil Nielsen ikke fangede i 1920'erne. Han var bud i Konrad Jørgensens Bogtrykkeri og ven med daværende bogtrykker Peter Rasmussen, som udlovede 25 øre for hver rottehale. En dag undrede Rasmussen sig over, at han længe ikke havde fået rottehaler. Hvorfor? »Nej, her er ikke så mange mere. Her lader man dem gå lidt«, lød svaret.

Hører man i en salig stund på cafestolen en høne klukke, kan den være efterkommer af en høne fra den hønsegård, som i 1930'erne stødte op til trykkeriets

De nyeste dele af virksomheden på et foto fra 1977. Til højre var der bogbinderi m.v. fra 1940. Vinkelbygningen opførtes i 1968. Sidst i 1980'erne blev det hele ombygget til butikker, cafe og (uden for billedets højre kant) pengeinstitut. Parkeringsgården omdannedes til Lilletorv. (Foto: Morten Juhl)

gård. En løssluppen høne blev fanget af en suppesyg typograf, der tog den med hjem til Frydsvej og indrykkede en annonce i Kolding Social-Demokrat om en »tilløbende høne«. Uheldigt for ham kom ejerinden til hans adresse og forlangte dyret udleveret med ordene »De kan ikke få mig til at tro, at en høne er kommet tilløbende fra Østergade til Frydsvej«.

Men om Konrad Jørgensen og hans blad og trykkeriet finder man kun et svagt minde i gadenavnet et andet sted i byen. Et af Danmarks største og mest opreklamerede leksika omtaler hverken ham eller det endnu eksisterende blad. På Lilletorv kunne man passende opsætte et mindesmærke for Konrad Jørgensen.

Kilder

P. Eliassen: »Kolding fra Middelalder til Nutid«, udk. 1910, genoptrykt 1975 og udgivet af Vejle Amts Historiske Samfund.

»Kolding i det tyvende århundrede indtil kommunesammenlægningen«, udg. 1978-82 af Vejle Amts Historiske Samfund.

Birgitte Dedenroth-Schou: Konrad Jørgensens Bogtrykkeri og Vejle Amts Årbøger, Vejle Amts Årbog 1988.

Helge Skovmand: »Et hjem, en skole, et blad«, udgivet af Gyldendal 1976.

Otto Wang: »Kolding Anno 1900«, udgivet 1941 på V. Schæffers Forlag.

Kolding Sætterklubs jubilæumsskrift 1979.

Samtaler i juni-juli 1990 med trykker Georg Wiese, maskinsætter Otto Larsen, bogbinder Niels Hansen, trykker Svend Bruhn, bogbinder Frode Dahl Kristensen og bogtrykker Erling Fuglsang.